

K R O N I E K EEN REDEN OM ZICH AAN TE KLEDEN

"We zijn nog niet verder dan in de negentiende eeuw, toen kunst een antwoord werd op een handjevol vragen: wat hangen we aan de muur? wat zetten we op een plein? wat doen we in een theater? De mensen hebben steeds meer tijd, maar we profiteren daar niet van. We beschimpen de producenten van *Dallas* omdat ze alleen maar geld willen verdienen, terwijl we onszelf moeten verwijten dat wij, creatieve mensen, niet inspringen op dat tijdoverschot. Ons potentiële publiek kan thuis voor de televisie zitten, bloot met een biertje, dus moeten wij ze een reden geven om zich aan te kleden en de deur uit te gaan. Dat doen ze doorgaans niet voor musea, dus maak ik me sterk voor nieuwe vormen en of dat kunst is of niet maakt me niet uit. Als het maar fascineert, als het maar emotioneert."

André Heller, 'Tapdansen op Tsjajkowski', in *NRC*, CS 28-7-89, p.7.

Theater der Welt Hamburg

Een theaterfestival dat slechts elke twee jaar plaatsvindt, en dan bovendien nog elk jaar in een andere (Duitse) stad zal het wel altijd een beetje moeilijk blijven hebben om een echt theaterfestival te worden. In tegenstelling tot cultureel zomer-vermaak als dat van Avignon ging je naar Theater Der Welt in Hamburg dan ook best voor het theater, en niet zozeer voor het festival of de festivalsfeer. Het aanbod dat men daar in Duitsland telkens weer weet samen te rapen mocht er daarentegen natuurlijk wel weer zijn: zeventwintig groepen en solospelers uit een dikke vijftien verschillende landen uit alle delen van de wereld brachten een goede vijfendertig voorstellingen. En dat -om maar even met de cijfertjes door te gaan- gespreid over een periode van een halve maand (16 juni tot en met 2 juli) op een achttal plateau's verspreid over die immense haven en hansa stad. 'Theater Der Welt': het klinkt dus niet alleen ambitieus, het is het ook. En dat een dergelijk gevarieerd en grootschalig aanbod ook geld kost, dat mocht al meteen blijken toen de Hamburgse burgemeester zich in zijn openingsrede liet ontvallen dat het Theater der Welt hem zeer 'teuer' was, maar dat het hem dan 'auch sehr teuer' uitkwam. En in de Bondsrepubliek, waar men ook mag bijten naar de hand die voedt, werd dit meteen zo wat het schandaaltje van de openingsdagen.

Voor de rest werd het natuurlijk wel een vrolijk weerzien, want na tien jaar was deze theaterolympiade terug in Hamburg waar het in '79, toen nog onder de naam 'Theater Der Nationen', al een eerste keer de tenten had opgeslagen. Theater Der Welt '89 werd net zoals dat van tien jaren geleden een interessant en mooi festival, feilloos met 'Deutsche Gründlichkeit' georganiseerd, en met geestdrift gevolgd door een tel-

kens weer massaal opgekomen en steevast wild enthousiast publiek. En toch was dit een editie die -zeker in vergelijking tot sommige vorige jaren- waarschijnlijk niet bijgeschreven zal worden in de annalen van de theatergeschiedenis, en die zelfs met moeite de columns van *Theater Heute* kon halen. Grote verrassingen of absolute uitschieters staan immers eigenlijk in niemands geheugen of notaboekje gegrift. De onvergetelijke momenten en niet te missen voorstellingen bleven ondanks een zeker niet onverantwoorde, ongestoffeerde of oninteressante programmatie eerder schaars. En bij een festival dat zich dan -met alle gevaren van dien- een beetje grootsprakerig 'Theater Der Welt' noemt, rijst dan meteen de vraag of het gewoon zo is dat het Theater van de wereld van vandaag niet meer zoveel inhoudt (als vroeger), dan wel dat men gewoon niet het Theater van dit moment had weten te vinden.

De samenstellers Renate Klett (*Theater Heute*) en Jürgen Flimm (intendant van het samen met het ITI organiserende Thalia theater) hadden nochtans zeker een waardevolle gooi gedaan naar de grote stromingen in het huidige wereldtheater. En in dat opzicht stond natuurlijk de grote opening naar het Oosten centraal, met als gevierde special guest stars wie anders dan de Russen. Nauwelijks een kleine week na de *Opération Charme* van partijleider Gorbachov in Bonn kwam het Maly Teatr uit Leningrad 'Theater Der Welt 89' openen met regisseur Lew Dodins zeven uur lang durende theaterbewerking van de roman *Broeders en Zusters* van Fjodor Abramow. En meteen was één van de voor mij merkwaardigste en markantste gebeurtenissen van dit festival een feit: na afloop van de het tweede deel van deze kolchose saga over het Stalintijdperk veert het Westduitse publiek als één man recht en vergast de bijna veertig koppige cast op een wilde ovatie die zo waar exact veertien minuten lang blijft duren. Een Gorbasmie van een

klein kwartier!

En dat is vreemd. Dodins *Broeders en Zusters* is immers rechtlijnig, vaak melo en ongenueanceerd simplistisch. In zijn gebruik van overweldigende massascènes en direct aansprekende beelden, maar ook bijvoorbeeld in het herinvoeren van de figuur van de absolute held doet dit soort hyperemotionele dramaturgie eigenaardig genoeg meer denken aan de Amerikaanse film dan wel aan een traditie in Russisch drama. Niks relativering, ironisering of intellectueel kritische ontleding van de problematiek. Niks post- of gewoon maar modernisme. Wat het Maly Teatr bracht en wat het publiek zo scheen te appreciëren was theater dat zo 'ouderwets' was dat het zelfs door een krant als *Le Monde* als één van de belangrijkste ontwikkelingen in het hedendaags toneel werd bestempeld.

Verder zat *Broeders en Zusters* qua acteurs, qua scenografie en vooral qua theamatiek natuurlijk wel goed. Het thema zou overigens wel vaker terugkeren. De hunkering naar vrijheid van het individu tegenover de totalitaire krachten van 'het systeem'. In Heiner Müllers *Lohndrücker* bijvoorbeeld, een ander markant glasnostspektakel uit de eerste dagen van het festival, waar het dit keer niet om boeren, maar wel om arbeiders gaat. Maar opgevoerd door het Oostberlijnse Deutsches Theater, in een regie van Müller zelf was de boodschap wel even duidelijk en schokkend.

Het failliet van het collectivisme en van de revolutie dan nog eens in de tweede productie van het Maly Teatr en van regisseur Dodin: *Sterren aan de ochtendhemel* van Alexander Galin over vier hoertjes die voor de Olympische Spelen in Moskou uit het straatbeeld moeten weggezuiverd worden. En ook in de *Hondehart* die ook in Vlaanderen al te zien was, Boelgakovs vrij onomwonden betoog tegen de brainwash van eigenlijk elke revolutie. Maar de overtuigendste glasnost-aanklacht kwam voor mij dan toch weer uit Oost

Sarafina (Market Theatre)

Duitsland, waar Irmgard Lange met het Dresdener Staatsschauspielhaus *De overgangsmatschappij* van Volker Braun had geënceneerd, en daarmee meteen diens motto op krachtige wijze in de praktijk had gebracht: *de enige zin die literatuur en kunst kan hebben ligt in het weer afbreken van wat ideologie heeft opgebouwd*. Intelligent, gedurfd en poignant theaterwerk dus over de Oostduitse en de Oosteuropese situatie.

En in het hoofdstuk 'mens en vrijheid' was dit misschien een hoogtepunt gebleven, mocht de Chinese regering niet gezorgd hebben voor een nog treffender illustratie van hoe een overgangsmatschappij plotse-ling zijn hele overgang kan vergeten.